

УДК 338.48:640.43

В. Я. Брлич,*д. е. н., професор, професор кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет***В. І. Охота,***к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ КОМПЛЕКСІВ ТА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

V. Brych,*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor Department
of international Tourism and Hotel business, Ternopil national economic university***V. Okhota,***PhD, Associate Professor, Department of international Tourism
and Hotel business, Ternopil national economic university*

THE MAIN FACTORS INFLUENCING THE FUNCTIONING OF HOTEL-RESTAURANT COMPLEXES AND TOURISM IN UKRAINE

У статті систематизовано існуючі наукові підходи до визначення основних факторів впливу на функціонування готельно-ресторанної та туристичної сфери України на сучасному етапі розвитку. Виявлено, що науковці визначають та аналізують достатньо широкий перелік факторів дії на розвиток туристичної індустрії України (туристичної та готельно-ресторанної сфери). Виявлено, що вагома увага приділяється таким суттєвим та масштабним за складом факторам, як зовнішні та внутрішні, позитивні та негативні. Також у наукових працях можна зустріти підходи, які орієнтовані на представлення комплексних систематизацій, які, на нашу думку, є найбільш змістовними та дозволяють визначити найбільш повний спектр факторів впливу. Визначено, що в умовах постійних змін існує факт трансформацій основних класифікаційних ознак комплексу факторів впливу. В процесі дослідження проведено оцінку певних факторів впливу на розвиток туристичної індустрії України, зокрема, в контексті вивчення природно-рекреаційних факторів, визначено типи регіонів України за рівнем забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами, проаналізовано рівень впливу інфраструктурних факторів. Подальші наукові дослідження з цього питання можуть бути концентровані в напрямі можливого прогнозування появи нових класифікаційних ознак факторів впливу, що виникнуть внаслідок трансформацій туристичної індустрії.

The article systematizes the existing scientific approaches to determining the main factors influencing the functioning of the hotel-restaurant and tourism sector of Ukraine at the present stage of development. It is found that scientists define and analyze a sufficiently wide list of factors of influence on the development of the tourist industry in Ukraine (tourism, hotel and restaurant sphere). It has been found that considerable emphasis is placed on such essential and large-scale factors as external and internal, positive and negative. Also, in scientific works, one can find approaches that are oriented towards the presentation of complex systematizations, which in our opinion are the most meaningful and allow us to determine the most complete spectrum of factors of influence. It is determined that in the conditions of constant changes there is a fact of transformations of the main classification features of the complex of factors of influence. In the course of the research, an assessment of certain factors influencing the development of the tourism industry of Ukraine, in particular, in the context of the study of natural and recreational factors, identified the types of regions of Ukraine by the level of availability of natural and recreational resources, analyzed the level of influence of infrastructure factors. Further scientific research on this issue may be concentrated in the direction of possible prediction of the emergence of new classification signs of the factors of influence that will arise as a result of the transformations of the tourism industry.

Ключові слова: готельно-ресторанна сфера, туристична сфера, туризм, фактори, вплив, комплексний перелік, туристична індустрія.

Key words: hotel-restaurant sphere, tourism sphere, tourism, factors, influence, complex list, tourism industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Готельно-ресторанний сектор та туризм, що є складовими туристичної індустрії країни, є супутніми сферами і взаємозалежать одна від одної, при цьому в їх функціону-

ванні є як висхідні, так і низхідні тренди розвитку. Зміни стану вказаних сфер обумовлюються впливом низки факторів, притаманних для всіх сфер економіки та для вказаних зокрема. Дослідження складу цих факторів, характеру

Таблиця 1. Типи регіонів України за рівнем забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами

№ п/п	Назва типу регіонів	Характеристика
1	2	3
1	Найвищий рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами	Автономна Республіка Крим (тимчасово анексована РФ) (гірські масиви) та Херсонська область (велика площа рекреаційних акваторій морів). Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька (гірські масиви, високий показник протяжності по території річок). Вінницька область (високий показник протяжності по території річок)
2	Рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами вище середнього	Тернопільська, Житомирська, Чернігівська, Рівненська, Волинська області (перевага високого значення показника протяжності по території річок), Одеська область (площа рекреаційних акваторій морів)
3	Середній рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами вище середнього	Київська, Черкаська, Харківська, Сумська області (протяжність по території річок та лісів і лісових площ)
4	Рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами нижче середнього	Дніпропетровська, Миколаївська, Запорізька, Донецька, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Хмельницька області та місто Київ (мають певний вид природно-рекреаційних ресурсів, але порівняно з іншими регіонами їх кількість є незначною)

Джерело: складено за статистичними матеріалами, матеріалами [6].

їх дії необхідне як для аналітичної оцінки стану туристичної та готельно-ресторанної сфери, так і для прогнозування ймовірних трансформацій їх функціонування в майбутньому, що обумовлює актуальність та важливість вивчення вказаної проблеми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теоретичного визначення загального переліку факторів впливу на становлення готельно-ресторанної, туристичної сфери, методологічні аспекти аналізу дії факторів вивчають Д.В. Довгаль, Н.І. Данько [1], О.О. Комліченко [3], О.О. Лупич [5], Я.В. Кацемір [2], В.В. Пітак, А.П. Коваленко [8, с. 151], І.І. Січка [9]. В контексті аналітичних досліджень факторів впливу на зазначені сфери можна визначити науково-практичні праці А.В. Матвійчук [7], С.М. Мархонос, Н.П. Турло [6]. Слід відзначити, що в більшості наукових праць за даним напрямком відсутній єдиний універсальний підхід до окреслення переліку та характеру дії факторів впливу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Ціль дослідження — систематизація наукових підходів до визначення основних факторів впливу на функціонування готельно-ресторанної, туристичної сфери України. Зважаючи на мету статті було визначено такі завдання дослідження, а саме:

— систематизувати існуючі наукові підходи до визначення цього питання;

— визначити можливий універсальний перелік факторів впливу на функціонування готельно-ресторанної, туристичної сфери України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Готельно-ресторанні та туристичні комплекси відносяться до складу суб'єктів туристичної індустрії України. Досягнення певних конкурентних та економічних результатів діяльності цих суб'єктів та індустрії взагалі пояснюється відповідною дією низки факторів впливу. В наукових колах можна зустріти різні підходи до класифікації вказаних факторів розвитку туризму та сфери готельно-ресторанних комплексів.

По-перше, широковідомим та узагальнюючим можна назвати підхід авторів, які поділяють фактори впливу розвитку туристичної та готельно-ресторанної сфери на внутрішні та зовнішні.

У рамках цього підходу О.О. Лупич [5] зазначає, що зовнішніми факторами розвитку туристичної та готельно-ресторанної сфери виступають:

економічні фактори, серед яких автором відзначено показники доходності та витрат;

політико-правові фактори, пов'язані з політичною нестабільністю та воєнними діями, правовим забезпеченням функціонування галузі в Україні;

міжнародні, соціокультурні та демографічні фактори.

Зокрема посилення ролі України на міжнародному ринку сприяє збільшенню вхідних туристичних потоків, підвищенню цікавості до країни на зовнішньому ринку. Підвищення демографічних показників в країні сприяє підвищенню рівня внутрішнього туризму, оптимізації забезпечення трудовими ресурсами в досліджуваній сфері. При цьому важливо наголосити на актуальності рівномірної демографії в регіонах, оскільки за відсутності останньої виникає потреба у залученні кадрів як з інших регіонів, так й із-за кордону. Розвиток соціокультурних факторів дуже важливий для розвитку всієї туристичної індустрії, оскільки вони забезпечують потенціал суб'єктів галузі.

На нашу думку, цей підхід до визначення зовнішніх факторів впливу необхідно розширити за рахунок ринкових факторів, серед яких, зокрема, вплив споживачів, постачальників, конкурентів ринку. Також, за справедливим твердженням інших авторів [4], цей перелік

повинен містити такий важливий фактор дії, як природні (природно-рекреаційні) умови. Вказаний фактор формує туристичну привабливість регіонів країни, всієї держави, здійснює вплив на характеристики унікальності тих або інших туристичних об'єктів України. Розташування готельно-ресторанних комплексів великою мірою залежить від того, наскільки привабливими для туристів є природно-рекреаційні умови території. В цьому контексті можна запропонувати ранжування регіонів України за рівнем забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами. Вивчення цього питання здійснено дослідниками С.М. Мархонос, Н.П. Турло. Автори переважно зосередились на водних та лісових ресурсах країни, ми певним чином удосконалили їх оцінку та ввели фактор впливу гірських масивів (табл. 1).

Аналіз таблиці 1 свідчить, що на сучасному етапі сформувався чотири категорії типів регіонів, і в Україні існує достатньо високий природно-ресурсний потенціал у регіонах.

Окрім вищезгаданих факторів зовнішнього впливу, на нашу думку, слід підкреслити, що вагомим фактором також може вважатися адміністративно-територіальний фактор централізму. Його існування підтверджується тим, що м. Київ хоча і не володіє суттєвими природно-рекреаційними ресурсами, але все ж має потужні вхідні туристичні потоки, його туристична та готельно-ресторанна сфера демонструє найвищі показники по Україні. Відповідно, це пояснюється тим, що столиця є діловим, торговельно-розважальним, спортивним, освітньо-культурним центром країни. Отже, введення цього фактору до загального переліку факторів впливу є ґрунтовним та доцільним.

У рамках вивчення факторів внутрішнього впливу більшість авторів виділяють ті, які залежать від діяльності суб'єктів досліджуваної індустрії. Це, зокрема, організаційні, технічні, фінансово-економічні. В рамках розвитку індустрії (на макрорівні), за твердженням О.О. Лупич [5], ключовими факторами внутрішнього розвитку індустрії є інфраструктурні фактори. Автор у рамках розвитку: 1) готельно-ресторанної сфери виділяє такі складові внутрішнього інфраструктурного фактору: місткість готелів та аналогічних засобів розміщування; місткість туристичних баз, гірських притулків, студентських літніх таборів; кількість структурних підрозділів сфери сервісу; кількість об'єктів ресторанного бізнесу; кількість посадкових місць в об'єктах ресторанного бізнесу; 2) туристичної сфери: кількість суб'єктів туристичної діяльності. Як показало аналітичне дослідження [5], найбільший рівень розвитку в сфері: 1) готельно-ресторанного бізнесу: за місткістю готелів та аналогічних засобів розміщування за станом на 01.01.2017 р. займають Закарпатська область та м. Київ; за місткістю туристичних баз, гірських притулків, студентських літніх таборів — Одеська область, Запорізька область; за кількістю структурних підрозділів сфери сервісу; кількість об'єктів ресторанного бізнесу — Львівська область; за кількістю об'єктів ресторанного бізнесу — Волинська та Тернопільська область; за кількістю посадкових місць в об'єктах ресторанного бізнесу — Волинська

ка область та м. Київ; 2) туристичної галузі: за кількістю суб'єктів туристичної діяльності — м. Київ.

Також слід відмітити, що більшість дослідників [2] відзначають, що важливим внутрішнім фактором ефективного функціонування готельно-ресторанної та туристичної сфери виступає якість обслуговування. Цей фактор на сьогоднішній день у більшості готельно-ресторанних, туристичних комплексах регламентується створеними системами якості.

По-друге, існує науковий підхід, що передбачає виділення позитивних та негативних факторів впливу на розвиток туристичної та готельно-ресторанної сфери України.

У рамках цього підходу О.О. Комліченко [3] визначає, зокрема:

- позитивні фактори впливу: політична стабільність, зростання ВВП та рівня реальних доходів, розвиток інфраструктури, впровадження інновацій, зростання інвестицій;

- негативні фактори впливу: економічна криза, зростання цін, інфляція, мілітаризація економіки, політична нестабільність, погіршення екологізації ситуації.

І.І. Січка [9] в контексті даного дослідження пропонує виділяти:

- позитивні фактори впливу: велика кількість туристичних ресурсів; зміцнення позицій України на світовому туристичному ринку; сприяння розвитку індустрії туристичної діяльності; представлення України на міжнародному рівні як демократичної європейської країни; наявність кваліфікованої робочої сили; наявність великої кількості туристичних атракцій для інвестування; розвиток комунікацій; позитивна екологічна ситуація більшої частини країни, що може в майбутньому стати поштовхом до розвитку зеленого туризму, сучасні технології обслуговування; міжрегіональна співпраця та позиціонування України; наявність транскордонного співробітництва; велика історична, культурна та архітектурна спадщина України, яку можна використовувати для розвитку туристичної галузі країни;

- негативні фактори впливу: неефективне та нераціональне використання природних туристичних ресурсів; відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму та чіткого його регулювання; низька якість соціальної складової туризму в структурі зайнятості; недостатньо розвинена інфраструктура, система транспортного обслуговування є бар'єрами швидкого зростання туристичної привабливості країни; відсутність комплексної стратегії розвитку туризму; неефективний менеджмент та преференціювання територій; недостатня представленість країни в міжнародних туристичних заходах; пошкодження, занедбання, знищення туристичних об'єктів та культурної спадщини України; недостатнє фінансування об'єктів культурної спадщини; значна "тінізація" туристичного ринку; недостатні інвестиційні вкладення, як іноземних так і внутрішніх інвесторів; високі податкові ставки.

По-третє, є наукові підходи, в яких автори вказують, що конкурентоспроможність є одним з ключових факторів впливу на функціонування туристичної індустрії (суб'єктів туристичної та готельно-ресторанної індустрії) [7]. При цьому дослідники [7] справедливо вказують, що цей фактор може мати як позитивну, так і негативну дію. Фактор конкурентоспроможності, в свою чергу може бути віднесений до зовнішніх факторів розвитку суб'єктів досліджуваної індустрії. В контексті дослідження впливу вказаного фактору Л.Ю. Матвійчук [7] відмічає, що стан розвитку конкурентоспроможності вітчизняних готельно-ресторанних та туристичних комплексів не характеризується покращенням, що, у великій мірі, пов'язане з політичними та економічними факторами. Щодо останніх тенденцій економічного характеру можна відмітити складну ситуацію з надвисоким підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, які стають вагомим тягарем для економічного стану індустрії, політичні фактори паралельно з військовими є також загрозою для функціонування готельно-ресторанних, туристичних комплексів України. Останній фактор став особливо актуальним для країни після початку військової агресії на Сході України та анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополь з боку РФ. Після цих подій українська туристична індустрія втратила рівень туристичної привабливості за рахунок тимчасового скорочення об'єктів інфраструктури, зріс рівень небезпеки, який впливає на зростання вхідних туристичних потоків. Це підтверджується динамікою скорочення вхідних туристичних потоків в Україні за період з 2013—2017 рр. (рис. 1). Як видно з рис. 1, в 2014 р. цей показник зменшився на 48,5%, в 2015 р. порівняно з

2014 р. продовжилась тенденція скорочення — зменшився на 2,23%, в 2016 р. та 2017 р. відбулось певне зростання за рахунок проведення в Україні популярних міжнародних заходів (зокрема Євробачення в 2017 р.). Хоча за результатами 2017 р. цей показник все одно був меншим порівняно з 2013 р. на 42,3%. Це свідчить про вагому дію політично-військових факторів впливу.

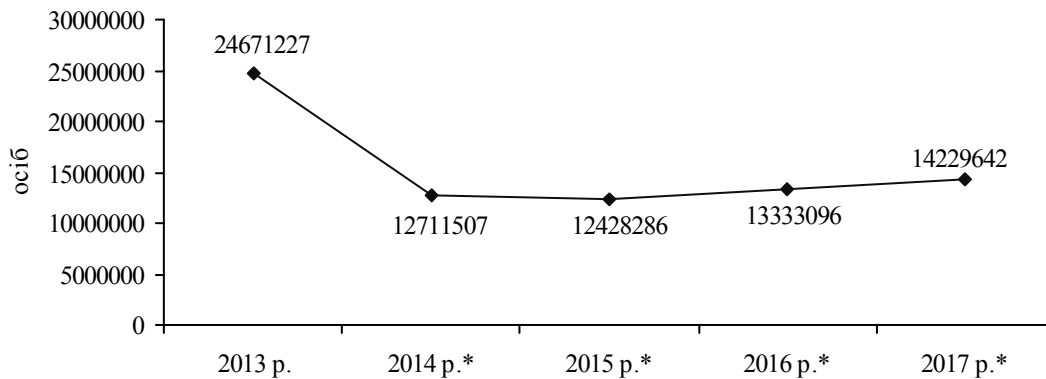
По-четверте, в наукових колах висуваються твердження, що основні фактори розвитку досліджуваної індустрії можна поділити на статичні та динамічні. Як зазначають Д.В. Довгаль, Н.І. Данько [1], перелік:

- статичних факторів впливу досліджуваної індустрії складається з: природно-кліматичних, культурно-історичних, географічних (територіальних) факторів. За справедливим твердженням авторів, ключовою ознакою цих факторів виступає незмінність у часі. Зокрема ці фактори впливають на рівень відвідуваності суб'єктів готельно-ресторанної сфери, туристичних суб'єктів. Наприклад, територіальний фактор розміщення готельно-ресторанного комплексу в центрі столиці, в певному місті, селищі Закарпатського регіону, з добре облаштованою туристичною інфраструктурою тощо, забезпечує більшу кількість туристів, можливість встановлення більш високої ціни на послуги порівняно з територіями, що менш привабливі географічно. Природно-кліматичні (природно-рекреаційні), культурно-історичні фактори також є передумовою відповідних можливостей суб'єктів досліджуваної індустрії в Україні;

- динамічних факторів, які складаються з соціальних, демографічних, економічних, культурних, міжнародних факторів і науково-технічного прогресу. Також автори [1] зауважують, що в рамках цієї категорії факторів слід виділити соціальний та матеріальний стан населення (зростання добробуту та фінансового стану населення впливає на покращення розвитку індустрії, навпаки — на погіршення, скорочення туристичного внутрішнього та зовнішнього туристичного потоків тощо), рівень освіти, тривалість відпусток, рівень професійної зайнятості тощо. Додатково, на нашу думку, слід визначити в цій категорії військово-політичні фактори, що можуть у значній мірі змінити стан розвитку як всієї досліджуваної індустрії, так і її об'єктів та суб'єктів. Для України дія цих факторів стала наочним прикладом негативної дії на розвиток туристичної та готельно-ресторанної сфери (анексія Автономної Республіки Крим, м. Севастополь, тимчасова окупація певних територій Донецької та Луганської області суттєво скоротила як загальні обсяги функціонування індустрії, так стала каталізатором закриття підприємств.

В.В. Пітак, А.П. Коваленко [8, с. 151] перераховують більшість вищевказаних факторів і відмічають фактор сезонності, який має суттєву дію як на розвиток туристичної, так і готельно-ресторанної сфери в Україні. При цьому, на нашу думку, це найбільшою мірою стосується територій, туристична привабливість яких визначається природно-рекреаційними ресурсами. Оскільки сезонна диференціація туристичних потоків в найбільшій мірі актуальна для таких територій, а відвідування туристами столиці в меншій мірі залежить від сезону, відповідно дія вказаного нами адміністративно-територіального фактору централізму є достатньо потужною. Як справедливо відмічають автори [8, с. 151], суб'єкти туристичної та готельно-ресторанної сфери на сучасному етапі розвитку орієнтовані на зменшення сезонних спадів діяльності, при цьому намагаються розвивати такі види туризму та відпочинку, які не піддаються сезонній залежності. Це стосується, зокрема, поширення ділового туризму в регіонах, які раніше орієнтувались переважно на природно-рекреаційні ресурси, використання яких залежить від сезонів.

По-п'яте, в наукових колах можна виділити підходи, які передбачають комплексну класифікацію факторів впливу на розвиток досліджуваної індустрії. Такий підхід продемонстровано О.О. Комліченко [3, с. 77]. Згідно з підходом автора, основні фактори впливу на розвиток туристичної індустрії (сфери туризму та готельно-ресторанної сфери) можна систематизувати за такими ознаками: напрямом впливу (зовнішні, внутрішні), ступенем впливу (статичні, динамічні), характером впливу (екстенсивні, інтенсивні, гальмуючі), механізмом впливу (об'єктивні, регулюючі), змістом (демографічні, соціально-економічні, соціально-психологічні, природно-географічні), географічною ознакою (фізико-географічні, суспільно-географічні, історико-культурні, геополітичні), територіальною ознакою (загальнодержавні, регіональні), дієвістю впливу (ті, що генерують,

Примітка: Де * кількість іноземців, що відвідали Україну без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Рис. 1. Кількість іноземців, які відвідали Україну за період з 2013—2017 рр. (вхідні туристичні потоки)

Джерело: складено за даними [10].

ті, що реалізують), результатами впливу (позитивні, негативні). На нашу думку, представлений комплексний підхід дозволяє визначити повну картину факторів впливу на розвиток досліджуваної індустрії, цей перелік не є сталим, оскільки туристична та готельно-ресторанна сфери України перебувають у постійній трансформації, відповідно, в контексті розширення методологічного інструментарію можливе зростання вказаних ознак.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було систематизовано існуючі наукові підходи до визначення основних факторів впливу на функціонування готельно-ресторанної та туристичної сфери України на сучасному етапі розвитку. Виявлено, що науковці визначають та аналізують достатньо широкий перелік факторів дії на розвиток туристичної індустрії України (туристичної та готельно-ресторанної сфери). Виявлено, що вагома увага приділяється таким суттєвим та масштабним за складом факторам, як зовнішні та внутрішні, позитивні та негативні. Також у наукових працях можна зустріти підходи, які орієнтовані на представлення комплексних систематизацій, які, на нашу думку, є найбільш змістовними та дозволяють визначити найбільш повний спектр факторів впливу. Визначено, що в умовах постійних змін існує факт трансформації основних класифікаційних ознак комплексу факторів впливу. В процесі дослідження проведено оцінку певних факторів впливу на розвиток туристичної індустрії України, зокрема, в контексті вивчення природно-рекреаційних факторів визначено типи регіонів України за рівнем забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами, проаналізовано рівень впливу інфраструктурних факторів. Подальші наукові дослідження з цього питання можуть бути концентровані в напрямі можливого прогнозування появи нових класифікаційних ознак факторів впливу, що виникнуть внаслідок трансформації туристичної індустрії.

Література:

1. Довгаль Д.В., Данько Н.І. Розвиток готельно-ресторанного та санаторно-курортного комплексу як складова інтенсифікації економіки України // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2013. — № 1042. — С. 115—118.
2. Кацемір Я.В. Влияния качественного обслуживания на развитие туристической отрасли // Вісник Хмельницького національного університету. — 2015. — № 3. — С. 86—89.
3. Комліченко О.О. Фактори розвитку туристичної галузі // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — № 8. — С. 75—79.
4. Кушнірук Г.В. Резерви підвищення прибутковості туристичних підприємств // Туристичний, готельний і ресторанный бізнес: інновації та тренди. — 2016. — № 1. — С. 45—47.
5. Лупич О.О. Формування конкурентоспроможного готельного господарства регіону: дис. ... канд. екон. наук (докт. філософії): 08.00.05. — Ужгород: 2017. — 285 с.
6. Мархонос С.М., Турло Н.П. Рекреаційні комплекси України: передумови створення та напрямки їх розвитку // Приазовський економічний вісник. — 2017. — № 2 (02). — С. 118—122.

7. Матвійчук Л.Ю. Развитие гостиничного хозяйства в Украине // Туризм и гостеприимство. — 2016. — № 2. — С. 8—11.

8. Пітак В.В., Коваленко Л.П. Фактори розвитку туристичної індустрії України // Розвиток сталого туризму: виклики і можливості для туристичного та готельно-ресторанного бізнесу. — 2017. — № 1. — С. 148—151.

9. Січка І.І. Аналіз особливостей та розвитку туристичного ринку України // Економіка та суспільство. — 2016. — № 7. — С. 158—162.

10. Туристичні потоки. Дата оновлення: 17.08.2018. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm

References:

1. Dovghal, D.V. Danjko, N.I. (2013), Rozvytok ghoteljno-restorannogo ta sanatorno-kurortnogo kompleksu jak skladova intensyfikaciji ekonomiky Ukrainy [Development of the hotel-restaurant and sanatorium-resort complex as a component of the intensification of the economy of Ukraine]. Visnyk Kharkivskogo nacionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina, no. 1042, pp. 115—118.
2. Katsemir, Ya.V. (2015), Vliyanie kachestvennogo obsluzhivaniya na razvitie turisticheskoy otrasli [The impact of quality service on the development of the tourism industry]. Visnyk Khmelnyncjkogo nacionalnogo universytetu, no. 3, pp. 86—89.
3. Komlichenko, O.O. (2014), Faktory rozvytku turystychnoji ghaluzi [Factors of the tourism industry development]. Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogo universytetu, no. 8, pp. 75—79.
4. Kushniruk, G.V. (2016), Rezervy pidvyshhennja prybtkovosti turystychnykh pidpryjemstv [Reserves to increase the profitability of tourist enterprises]. Turystychnyj, ghotel'nyj i restorannyj biznes: innovacii ta trendy, no. 1, pp. 45—47.
5. Lupych, O.O. (2017), Formuvannja konkurentospromozhnogo ghotel'nogo hospodarstva rehionu [Formation of a competitive hotel industry in the region] (PhD Thesis), Uzhgorod.
6. Markhonos, S.M. Turlo, N.P. (2017), Rekreacijni kompleksi Ukrainy: peredumovy stvorennja ta naprjamky jikh rozvytku [Recreational complexes of Ukraine: preconditions for creation and directions of their development]. Pryazovskij ekonomichnyj visnyk, no. 2 (02), pp. 118—122.
7. Matvijchuk, L.Yu. (2016), Razvitie gostinichnogo khozyaystva v Ukraine [Development of hotel industry in Ukraine]. Turizm i gostepriimstvo, no. 2, pp. 8—11.
8. Pitak, V.V. Kovalenko, L.P. (2017), Faktory rozvytku turystychnoji industriji Ukrainy [Factors for the development of the tourism industry in Ukraine]. Rozvytok stalogo turizmu: vyklyky i mozhlyvosti dlja turystychnogo ta ghoteljno-restorannogo biznesu, no. 1, pp. 148—151.
9. Sichka, I.I. (2016), Analiz osoblyvostej ta rozvytku turystychnogo rynku Ukrainy [Analysis of features and development of the tourist market of Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo, no. 7, pp. 158—162.
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018), Turystychni potoky [Tourist streams]. Available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm (accessed 17 August 2018).

Стаття надійшла до редакції 19.08.2018 р.